

Роло Мей

ЛЮБОВ И ВОЛЯ

София, 2019

ROLLO MAY

LOVE AND WILL

Copyright © 1969 by W. W. Norton & Company, Inc.

All rights reserved

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Кънчо Кожухаров, превод, 2019

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2019

ISBN 978-619-01-0446-9

РОЛО МЕЙ

ЛЮБОВ

и

ВОЛЯ

Превод от английски
Кънчо Кожухаров

Съдържание

Предговор.....	9
ЕДНО. Въведение: Нашият шизоиден свят	11
Проблемите като пророчества	17
Артистът и невротикът	20
Невротичното като пророческо	24
Появата на апатията	28

ЧАСТ I. ЛЮБОВ

ДВЕ. Парадокси на секса и любовта	39
Сексуална пустош	41
Спасение чрез техника	46
Новото пуританство.....	49
Фройд и пуританството	53
Мотиви за проблема	58
Въстанието срещу секса.....	66
ТРИ. Ерос в конфликт със секса	73
Завръщането на потиснатия Ерос.....	74
Какво е Ерос?.....	82
Еросът при Платон.....	88
Фройд и Ерос.....	93
Съюзът на Ероса: един казус.....	103
Отвратителният Ерос.....	109

ЧЕТИРИ. Любов и смърт.....	115
Любовта като близост със смъртта.....	116
Смъртта и обсебеността от секса.....	123
Трагичният смисъл в любовта.....	127
Трагичното и разделянето.....	130
Контрацептивите и трагичното.....	137
ПЕТ. Любовта и демоничното.....	143
Дефиниране на демоничното.....	144
Възражения към термина.....	151
Демоничното в позитивната психотерапия.....	154
Няколко исторически резонанса.....	158
Любовта и демоничното.....	171
ШЕСТ. Демоничното в диалога.....	181
Диалог и интеграция.....	182
Етапи на демоничното.....	187
Демоничното и анонимното.....	189
Демоничното и знанието.....	193
Назоваване на демоничното.....	197
Назоваване на демоничното в терапията.....	202

ЧАСТ II. ВОЛЯ

СЕДЕМ. Волята в криза.....	213
Подриване на личната отговорност.....	214
Противоречие във волята.....	217
Случаят „Джон“.....	223
Волята в психоанализата.....	228
Илюзия и воля.....	232
ОСЕМ. Желание и воля.....	239
Смъртта на силата на волята.....	242
Антиволевата система на Фройд.....	244
Желанието.....	247
Болестта като неспособност да желаем.....	251
Отсъствие на способност да желаяш.....	255
Уилям Джеймс и волята.....	258

ДЕВЕТ. Интенционалност.....	265
Корените на интенционалността	267
Примери от психоанализата	274
Перцепция и интенционалност.....	279
Тялото и интенционалността	283
Воля и интенционалност	287
ДЕСЕТ. Интенционалността в терапията.....	293
Случаят „Престън“	295
Етапи в терапията.....	313
От желание към воля.....	317
От желание и воля към решение.....	319
Човешката свобода.....	321
 ЧАСТ III. ЛЮБОВ И ВОЛЯ 	
ЕДИНАЙСЕТ. Връзката между любов и воля.....	329
Любовта и волята се блокират една друга.....	330
Импотентността като пример	334
Въображение и време	336
Съединяване на любовта и волята	339
ДВАНАЙСЕТ. Смисълът на грижата	343
Грижата в любовта и волята	345
Митът за грижата.....	350
Грижата в наши дни	361
ТРИНАЙСЕТ. Общност на съзнанието	367
Любовта като нещо лично	370
Аспекти на любовния акт	374
Създаване на съзнанието	378
Любовта, волята и формите на обществото	382
 Бележки.....	 389

Предговор

Някои читатели ще се зачудят на съприкосновението на любовта и волята в заглавието на тази книга. Аз отдавна смятам, че любовта и волята са взаимнозависими и вървят ръка за ръка. И двете са свързващи елементи на битието – стремеж да влияеш на другите, моделиране, формиране, създаване на съзнанието на другия. Ала в един съкровен смисъл това е възможно само ако човек същевременно се открие за влиянието на другия. И волята без любов се превръща в манипулация – нещо, за което епохата непосредствено преди Първата световна война е пълна с примери. В нашата собствена епоха любовта без воля става сантиментална и експериментална.

Изпитвам обичайната гордост на автора, както и отговорност за идеите в тази книга. Но през осемте години, докато течеше процесът на писането ѝ, редица мои приятели четеха и обсъждаха главите ѝ с мен. Искам да им благодаря: Джеръм Брънър, Дорис Коул, Робърт Лифтън, Гарднър Мърфи, Елинор Робъртс, Ернст Шахтел и покойния Паул Тилих. Джесика Райън ми даваше интуитивното разбиране и практическите предложения, за които един автор винаги чувства, че е задължен с нещо повече от благодарност.

През дългите лета в Ню Хемпшър, когато пишех книгата, често ставах рано сутринта и излизах на моето патио, откъдето долината, простираща се до планинските вериги на север и на изток, сребрееше от предутринната мъгла. Птиците – красноречиви гласове в един иначе смълчан свят – вече са наченали своя хвалебствен хор в чест на новия ден. Врабецът цвърчи

своята песен с ентузиазъм, който едва не го събаря от върха на ябълковото дърво, където е кацнал, а щиглецът прозвънтява своето облигато*. Дроздът в гората е така изпълнен с песни, че не може да се сдържи. Кълавачът барабани по кухата бреза. Гмурците в езерото избухват със своите оплакващи се и измъчени демонски звуци, за да попречат на всичко това да стане прекалено сладникаво. После слънцето изгрява над планината, разкривайки невероятно зеления Ню Хемпшър, залял цялата дълга долина с пищност, която е почти прекомерна. Дърветата сякаш са пораснали десетина сантиметра през нощта и ливадата заблестява с един милион кафявооки лилии.

Отново усещам непрекъснатото потегляне и идване, вечно завръщане, растежа и чифтосването, и умирането и новия растеж. И знам, че хората са част от това вечно потегляне и завръщане, част от неговата тъга, а също и от неговата песен. Ала човекът, търсачът, е призван от своето съзнание да мине отвъд вечното завръщане. Аз не съм по-различен от всекиго друго – като се изключи изборът на областите на търсене. Собственото ми убеждение винаги е било да търся вътрешната реалност – с вярата, че реколтата на бъдещите ценности ще може да израсне само след като бъде засадена от ценностите в нашата история. Вярвам, че в този преходен двайсети век, когато сме изправени пред всички резултати от банкрута на нашите вътрешни ценности, е особено важно да подирим източника на любовта и волята.

Роло Мей
Холдърнис,
Ню Хемпшър, 1969

* Облигато (муз.) – инструментална партия, която не може да бъде пропусната и се изпълнява задължително от посочения инструмент. (Всички бележки под линия, без изрично посочените, са на преводача.)

ЕДНО

Въведение: Нашият шизоиден свят

КАСАНДРА: Аполон беше прорицателят, що ме накара да работя туй...

ХОРЪТ: А имаше ли вече дар пророчески?

КАСАНДРА: На своя град предричах всички бедствия.

От „АГАМЕМНОН“ на Есхил

Поразителното за любовта и волята в наши дни е, че докато в миналото те винаги са ни били представяни като *отговор* на житейските трудности, сега самите те са станали *проблеми*. Любовта и волята винаги стават по-трудни в преходни времена, а нашият век е епоха на радикален преход. Старите митове и символи, по които сме се ориентирали, сега са изчезнали, тревожността вилнее; ние се вкопчваме един в друг, за да се самоубедим, че това, което изпитваме, е любов; не проявяваме воля, защото се страхуваме, че ако изберем едно нещо или един човек, ще изгубим другия, и сме прекалено неуверени, за да поемем риска. Рухнали са свързващите емоции и процеси, двата водещи примера за които са любовта и волята. Индивидът е принуден да се насочи навътре в себе си; той бива обсебен от новата форма на проблема за идентитета, а именно: „Дори и да зная кой съм, аз не съм от значение“, „Не съм способен да влияя на другите“. Следващата стъпка е апатията. А тази след нея е насилието. Защото никое човешко същество не може да

устои на непрекъснато вцепеняващото го усещане за собственото му безсилие.

Наблягането на любовта като решението за житейските трудности е било тъй голямо, че самооценката на хората се е повишавала или спадала в зависимост от това дали са я постигали. Онези, които са вярвали, че са я открили, затъвали във фарисейство, уверени във видимото доказателство за тяхното спасение, тъй както за калвиниста богатството е било осезаемо доказателство, че той се числи сред избраните. Онези, които не успявали да я изпитат, не просто бивали повече или по-малко лишени от нея, но и на по-дълбоко и по-разрушително вътрешно равнище тяхната самооценка бивала подкопана. Чувствали се белязани като някакъв нов вид парии и при психотерапия биха признали, че се будят в малките часове на утрото не непременно самотни или нещастни, но тормозени от гнетящото ги убеждение, че някак са пропуснали великата тайна на живота. А междувременно – с нарастването на процента на разводите, увеличаващото се банализиране на любовта в литературата и изкуството и факта, че за много хора сексът е станал по-безсмислен, тъй като е по-достъпен – тази „любов“ започнала да изглежда ужасяващо изплъзваща се, ако не и същинска илюзия. Някои членове на новата политическа левица стигнали до заключението, че любовта е унищожена от самата природа на нашето буржоазно общество, и реформите, които предлагали, имали конкретната цел да създадат „свят, в който любовта е възможна“.¹

При подобна противоречива ситуация е разбираемо, че сексуалната форма на любовта – най-ниското общо кратко по стълбицата на спасението – е погълнала вниманието ни; защото на секса – тъй като е вкоренен в биологията на човека, от която не може да избягаме – винаги можем да разчитаме да ни даде поне видимост за любов. Но за западния човек сексът също е станал по-скоро изпитание и тегоба, отколкото негово спасение. Излизашите изпод печатарските машини книги за техниката в любовта и секса, макар и да стават бестселъри за няколко

седмици, къртят на кухо: защото повечето хора, изглежда, съзнават на някакво рядко обсъждано равнище, че характерната припряност, с която преследваме техниката като наш път към спасението, е правопрпорционална на степента, в която губим от поглед спасението, към което се стремим. Стар и ироничен навик на хората е да бягаме по-бързо, когато сме изгубили пътя си; и ние се вкопчваме по-ожесточено в изследванията, статистиката и техническите помагала в секса, когато сме загубили ценностите и смисъла на любовта. Каквито и достойнства или недостатъци да имат сами по себе си проучванията на Кинси* и изследванията на Мастърс-Джонсън, те са симптоматични за една култура, в която все повече се губи личният смисъл на любовта. Любовта е приемана като мотивираща сила, авторитет, на който може да се разчита, че ще ни тласне напред в живота. Ала огромната промяна в наши дни показва, че под въпрос сега се поставя самата мотивираща сила. Любовта сама по себе си се е превърнала в проблем.

И действително, любовта е станала толкова вътрешно противоречива, че някои хора, изучаващи семейния живот, заключават, че „любов“ е просто названието на начина, по който по-властните членове на семейството контролират останалите. Любовта, твърди Роналд Ленг**, е прикритие за насилието.

Същото може да се каже за волята. От нашите викториански предци ние сме наследили убеждението, че единственият истински проблем в живота е да решим рационално *какво* да направим, а сетне волята ще се появи като „средство“, което да ни накара да го сторим. Сега вече не става въпрос да решим какво да правим, а *да решим как да решим. Под въпрос е поставен самият фундамент на волята.*

Илюзия ли е волята? Много психолози и психотерапевти от Фройд насам са твърдели, че тя е илюзия. Термините „сила на волята“ и „свободна воля“, така необходими в речника на нашите бащи, почти напълно са изпаднали от всяка съвременна

* Алфред Чарлс Кинси (1894–1956) – американски биолог и сексолог.

** Роналд Дейвид Ленг (1927–1989) – шотландски психиатър.

софистицирана дискусия; или пък думите се използват в подигравателен смисъл. Хората ходят при терапевтите, за да намерят заместители на своята изгубена воля: да се научат как да накарат „несъзнаваното“ да направлява техния живот или да усвоят последните обучителни техники, които да им позволят да се държат подобаващо, или как да използват новите лекарства, за да извлекат някакъв мотив да живеят. Или пък за да научат последния метод за „освобождаващия афект“, без да съзнават, че афектът не е нещо, към което се стремиш заради самото него, а страничен резултат от начина, по който се отнасяш към дадена житейска ситуация. И въпросът е: „*За какво* възнамеряват те да използват тази ситуация?“ В своето проучване за волята Лесли Фарбър* твърди, че провалът на волята се крие в основната патология на нашето време и че нашето време би следвало да бъде наречено „епоха на разстроена воля“.²

В подобна епоха на радикален преход човек бива тласнат обратно към неговото собствено съзнание. Когато устоите на любовта и волята са разклатени и почти разрушени, ние не можем да избегнем необходимостта да се пресегнем под повърхността и да потърсим източниците на любовта и волята в нашето собствено съзнание и в „колективното неизречено съзнавано“ на нашето общество. Аз използвам термина „източник“ така, както във френския език се говори за „източник“ на река – изворите, от които идва първата вода. Ако можем да намерим източниците, от които извира любовта и волята, може би ще успеем да открием новите форми, които са нужни на тези същностни преживявания, за да могат те да станат осъществими в новата епоха, към която се движим. В този смисъл нашето дирене – като всяко подобно изследване – е морално дирене, защото ние търсим основите, върху които може да се изгради нравствеността за една нова епоха. Всеки чувствителен човек вижда себе си в положението на Стивън Дедалус**: „Отивам...

* Лесли Хилъл Фарбър (1912–1981) – американски психиатър.

** Стивън Дедалус – герой на Джеймс Джойс от романа „Портрет на художника като млад“.

да изкова в ковачницата на душата си несътворената съвест на моето племе.“

Терминът „шизоиден“ в заглавието на настоящата глава означава *недостъпен, избягващ близките връзки, неспособността да чувстваш*. Аз не го използвам като препратка към психопатологията, а по-скоро като обичайно състояние на нашата култура и тенденциите у хората, които я изграждат. Антъни Стор*, който я описва предимно от гледна точка на индивидуалната психопатология, твърди, че шизоидната личност е студена, страняща, високомерна, изолирана. Това може да избухне в жестока агресия. Всички тези неща, казва Стор, представляват сложна маскировка на потиснатата жажда за любов. Изолираността на шизоида е защита срещу враждебността и има за източник изопачаването на любовта и доверието в ранна детска възраст, което кара индивида цял живот да се бои от истинската любов, „защото тя застрашава самото му съществуване“.³

Дотук съм съгласен със Стор, но твърдя, че шизоидното състояние е обща тенденция в нашата преходна епоха и че „безпомощността и пренебрегването“ в ранната детска възраст, за което споменава Стор, идва не само от страна на родителите, но и от почти всеки аспект на нашата култура. Самите родители са безпомощни и несъзнателни прояви на своята култура. Шизоидният човек е естественият продукт на технологичния човек. Това е начин на живот, които става все по-разпространен – и може да се разрази в насилие. В „нормалното“ си състояние шизоидът не изисква репресия. Дали в определени случаи впоследствие шизоидният характер ще се срути до шизофреноподобно състояние, може да реши само бъдещето. Ала това е по-малко вероятно да се случи, както става с много пациенти, ако индивидът честно признае и се конфронтира с шизоидната характеристика на своето настоящо състояние. По-нататък Антъни Стор посочва, че шизоидният персонаж има „убежде-

* Антъни Стор (1920–2001) – английски психиатър и психоаналитик.

нието, че не може да бъде обичан, и чувството, че бива нападан и унизяван от критиката“.⁴

Макар и да ценя описанието на Стор, в едно отношение то се проваля. Това е при цитирането на Фройд, Декарт, Шопенхауер и Бетовен като примери за шизоиди. „В случая с Декарт и Шопенхауер точно отчуждеността им от любовта е породила техните философии.“ А при Бетовен

за компенсация на неговото разочарование от истинските човешки същества и негодуванието му към тях Бетовен си е измислил един идеален свят на любов и приятелство... Неговата музика, може би по-очевидно от музиката на всеки друг композитор, демонстрира значителна агресия в смисъла на власт, мощ и сила. Не е трудно да си представим, че ако не е бил способен да сублимира враждебността си в своята музика, той като нищо би изпаднал в параноидна психоза.⁵

Дилемата на Стор е, че ако тези хора бяха били смятани за психопатологични и евентуално „излекувани“, ние не бихме разполагали с техните творби. Така че, смятам аз, трябва да се признае, че шизоидното състояние може да бъде конструктивен начин за справяне с особено трудни ситуации. Докато други култури подтикват шизоидните личности към творчество, нашата култура гласка хората към това да станат по-безразлични и механични.

Като се фокусирам върху проблемите на любовта и волята, аз не забравям положителните характеристики на нашето време и възможностите за самоосъществяване на индивида. Очевиден е фактът, че когато една епоха се откъсне от своите опори и всеки бива донякъде оставен на самия себе си, повече хора могат да предприемат стъпки да открият и реализират себе си. Вярно е и че най-много шум за силата на индивида се вдига, когато тя е най-малка. Но аз пиша за проблемите; те са онова, което се нуждае от нашето внимание.

Проблемите имат една любопитна характеристика, която все още не е получила адекватна оценка: *те предсказват бъдещето.*

Проблемите на даден период са екзистенциалните кризи на това, което може да бъде решено, но все още не е; и без значение колко сериозно приемаме думата „решено“, ако не съществуваше някаква нова възможност, нямаше да има криза – щеше да има само отчаяние. Нашите психологически загадки изразяват несъзнаваните ни желания. Проблемите възникват, когато се сблъскаме с нашия свят и решим, че той е неадекватен за нас или пък ние сме неадекватни за него; нещо боли, блъска и както се изразява Йейтс:

Ний... чувстваме
болката на раните,
труда на копието...

Проблемите като пророчества

Аз пиша тази книга въз основа на опита ми от двайсет и пет години усилна работа като психоаналитичен терапевт с хора, които се опитват да се изправят срещу своите конфликти и да ги разрешат. Особено през последните десетина години тези конфликти обикновено имат за основа някой аспект на любовта или волята, който е тръгнал на зле. В известен смисъл всеки терапевт през цялото време се занимава или би следвало да се занимава с *изследвания*, а както самата дума го подсказва, изследването е „про-следяване“ на първопричините.

Тук чувам как моите колеги експериментални психолози ме предизвикват с довода, че е невъзможно данните, които получаваме при терапията, да бъдат формулирани математически и че те идват от хора, които са психологическите „неприспособленци“ на културата. Същевременно чувам приятелите философи да ми натякват, че никой модел на човека не може да се основава най-вече на данните от невротични или характерови разстройства. Съгласен съм и с двете предупреждения.

Само че нито психолозите в техните лаборатории, нито философията в техните изследвания могат да пренебрегнат факта,

че ние получаваме ужасно значими и често пъти уникални данни от хората в терапия – данни, които се разкриват само когато човешкото същество може да си пробие път през обичайните преструвки, лицемерия и защиты, зад които всички ние се прикриваме при „нормалния“ социален дискурс. Единствено в критичната ситуация на емоционални и духовни страдания – която е ситуацията, накарала ги да потърсят терапевтична помощ – хората ще издържат болката и тревогата от разкриването на дълбоките корени на техните проблеми. Има и една любопитна особеност – че ако ние не сме ориентирани към *помагане* на човека, той не би разкрил и всъщност в известен смисъл не ще може да разкрие значимите данни. Забележката на Хари Стак Съливан* за изследването при терапията все още е също така неоспорима, както и когато я е изказал за пръв път: „Ако интервютата не са замислени така, че да помогнат на човека, вие ще получавате артефакти, а не истински данни.“⁶

Вярно е, че получаваната от нашите пациенти информация може да е трудно или дори невъзможно да се систематизира другояче освен повърхностно. Ала тази информация идва толкова пряко от непосредствените контакти на човешкото същество и неговия жизнен опит, че смисловото ѝ богатство с излишък компенсира трудността на разтълкуването ѝ. Едно е да обсъждаш хипотезата, че агресията е резултат от фрустрация, а съвсем друго да видиш напрежението на пациента, как неговите очи проблясват от гняв или ненавист, как позата му се сковава, и да чуеш приглушените болезнени въздишки от припомнянето за онова време преди двайсет години, когато баща му го е нашибал с колана, защото, макар и не по негова вина, са му откраднали велосипеда – събитие, породило ненавист, която в онзи момент е обхванала всяка бащинска фигура на света, включително и моята в тази стая заедно с него. Подобни данни са опитни в най-дълбокия смисъл на думата.

* Хърбърт Стак Съливан (1892–1949) – американски психиатър и психоаналитик.